

Toelichting bij Deel 1

In de aanvangsbladzijden heb ik een aantal vragen bijeengebracht die gewoon geplukt zijn uit allerlei reacties van mensen die vroeger geloofd hebben en nu het geloof in God verloren zijn. Veel van die vragen zijn herkenbaar voor mensen die twijfels hebben over het godsgeloof. Parallel met die twijfels loopt de vaststelling dat het hedendaagse denken overwegend atheïstisch geworden is. In de filosofie heet dit “dat God dood” is. Wat mij opvalt, is dat in beide gevallen dezelfde godsgedachte in crisis is. Het filosofisch atheïsme spreekt op een meer technische wijze uit wat velen op een minder technische wijze aanvoelen en denken : bestaat er eigenlijk wel een God, is God wel een persoon, of een vaag ‘iets’, enz. Komt daarbij dat uitgerekend de God die thans zowel in het gewone leven als in de hedendaagse filosofie als problematisch ervaren wordt, in feite de God was die (voor ons in de zuidelijke Nederlanden) in de Mechelse catechismus van vroeger onderwezen werd. Eigenlijk is dit de ‘theïstische’ God. Wie of wat was die God?

Het was een God die als ‘hoogste wezen’ werd opgevat, de onzichtbare schepper en regisseur van de wereld, oneindig ten overstaan van de nietigheid van het eindige. Het was een God waarvan men het bestaan objectief en met bewijzen meende te kunnen aantonen, ongeveer op dezelfde manier als die waarop men ook het bestaan van onzichtbare planeten, melkstelsels en zwarte gaten kan aantonen. Heel die ‘objectiverende’ en pseudo-wetenschappelijke manier van denken en voorstellen van God is in mekaar gestort, en dit zowel in de filosofie als in het leven van zovelen. Van God blijft er voor velen niet veel meer over dan het woord, of zijn naam.

Kunnen wij aan dat woord nog een levensvatbare betekenis geven?

Als de lezer in deze probleemstelling kan binnenkomen, kunnen wij nu een volgende stap zetten.

Wat sommigen misschien ontgoochelt, of stoort, dat weet ik niet, is dat ik niet de weg opga van hen die ondanks alles nog steeds aan God een ‘kosmische’ en dus quasi-wetenschappelijke betekenis proberen te geven. Meestal komt dit hierop neer, dat men van God een alomvattende kosmische creativiteit maakt, die noodzakelijk zou zijn om de kosmos te kunnen begrijpen. Zo’n God spreekt wellicht tot de verbeelding van mensen die wetenschappelijk geschoold zijn. Wat men daarbij nochtans meestal uit het oog verliest, is dat de sprong van een wetenschappelijke naar een ‘theologische’ kosmologie, slechts mogelijk is wanneer men er van vooraf aan van uitgaat dat het kosmisch gebeuren, of de evolutie, een doelgerichte ‘zin’ heeft. Men springt over van de neutrale wetenschappelijke objectiviteit naar een vorm van kosmisch geloof (de kosmos heeft een doel en een zin). Daardoor botst men echter op het probleem dat zo’n kosmische God rechtstreeks verantwoordelijk gesteld kan worden voor het probleem van het kwaad in de wereld, wat tot onoverkomelijke theologische problemen leidt (heeft die kosmische God wel een ‘goede’ schepping geschapen?)

Dus moest ik zoeken naar een andere weg om aan het woord ‘God’ een betekenis te geven: een weg die grondig verschilt van denkmoden die ingang gevonden hebben door mensen die wetenschap en filosofie met elkaar combineerden of geruisloos in elkaar deden overvloeien, en dit op een manier waarbij beide soms moeilijk uit elkaar te houden waren (wat is hier wetenschap en was is hier een geloofssprong?). Ik ben persoonlijk beïnvloed door filosofen én wetenschapsmensen die dit ‘amalgam’ resoluut afwijzen.

Ik ben uitgegaan van de vaststelling dat de overgeleverde God, o.a. die van de Mechelse catechismus, voor velen alle geloofwaardigheid verloren heeft. Is dit dan het einde van het godsgeloof? Voor mij niet.

Om te kunnen tonen dat dit niet per se het einde van het godsgeloof hoeft te zijn, ben ik begonnen met een eerste deel dat in de eerste plaats historisch is. Ik wil de lezer tonen waar het ‘traditionele’, thans sterk betwijfelde godsbeeld vandaan komt. De vraag is dan bv.: waar komt de God van de Mechelse catechismus vandaan? Rechtstreeks uit het evangelie? Helaas niet! Er is hier ‘iets tussengekomen’. Wat hier tussengekomen is, is de ‘filosofische’ God die afkomstig is uit de Griekse wijsbegeerte. Het is die filosofische God die thans door zovelen als problematisch ervaren wordt, en niet meer verzoenbaar met onze seculiere cultuur.

Als die God thans zo massaal wordt afgewezen, is dat dan omdat de mensen hun geloof verloren hebben? of is dat omdat die ‘filosofische’ God “zijn tijd heeft gehad”? Ik kies voor dit laatste. Waarom? Ik stel bijvoorbeeld vast dat die filosofische God, die wij vooral van de Grieken geërfd hebben, moeilijk te verzoenen valt met de God van het Nieuwe Testament in het bijzonder, en het Joodse denken in het algemeen. Die ‘God’ heeft volgens mij als een sluier de God van het Nieuwe Testament bedekt en ontoegankelijk gemaakt.

Ik wil dus op het spoor komen waar die ‘God’, die thans afgewezen wordt, of niet meer geloofd wordt, eigenlijk vandaan komt. Was dat wel de christelijke God van het evangelie? Om op deze vragen een antwoord te vinden, probeer ik in de geschiedenis terug te gaan: van het theïsme als modern fenomeen, naar de godsbewijzen van Thomas, en uiteindelijk naar de kerkvaders.

Bij de kerkvaders stoot ik op een cruciaal moment. Hier ontdekken wij dat de bijbelse en de filosofische God niet “dezelfde” zijn, ofschoon men vanaf Augustinus die twee toch met elkaar heeft proberen te vereenzelvigen. Op p. 36 tot 42 toon ik aan waarom het hier niet om dezelfde God gaat. Om dit nog heel even te illustreren: de God van de filosofie is altijd een hoogste, oneindig wezen dat hoog boven de wereld uitstijgt, en waarvan gezegd wordt dat enkel zo’n hoogste, oneindig wezen het oneindig gebrek of tekort van de mens kan ‘vullen’. Alleen die ‘God’ kan het verlangen van de nietige, vergankelijke mens ‘vervullen’. Het klinkt ontroerend mooi, maar is het niet. Want eigenlijk betekent dit dat de wereld maar beuzelarij en zinloos gedoe is. De God van het Nieuwe Testament is een geheel andere God. Het is een God die in Jezus Christus mens en schepping in zichzelf heeft aangenomen. Voor de christenen gebeurt dit in zijn Zoon, die tot God ‘Vader’ zegt. In feite betekent dit dat geheel ons leven, van begin tot einde, waarde en betekenis heeft, niet alleen “in de ogen van God”, maar meer nog, voor het leven van God zelf. De wereld heeft een hoge prijs voor God. Zoniet hebben de menswording en de kruisdood geen enkele zin – tenzij in de klassieke Griekse zin “om ons met het hoogste wezen te verzoenen”. Dit laatste is voor mij volstrekt onbijbels. De God van het Nieuwe Testament is niet dat ‘hoogste wezen daarboven’. God is diegene die ons in de Christus uitnodigt om al wat van ons is bij de Christus te voegen en met hem een levensgemeenschap aan te gaan: een gemeenschap waarin het goddelijke en het menselijke met elkaar uitgewisseld worden en van elkaar doordrongen zijn: god-menselijkheid. In Christus zijn wij opgenomen in het leven van God zelf, wat in feite betekent dat ons leven van elke dag, de wereld, de schepping.., leven en dood, een plaats hebben in het leven van God zelf, en dat de Vader ons daartoe zijn Zoon gegeven heeft, tot op het kruis.

Terug naar die geschiedenis: wat ik probeer aan te tonen, is dat wij in die geschiedenis uiteindelijk meer vernomen hebben over de God van het Griekse denken dan over de christelijke God.

Maar die geschiedenis leert ons nog iets meer: de God van de filosofie is nooit echt een transcendente God geweest. Het was integendeel een God die als het meest sublieme deel van

het kosmisch geheel werd gezien; dit is dat wat wij met ons denken kunnen overzien en in voorstellingen vatten. Bovendien was het een God die wij met de 'ratio' probeerden te beheersen en in begrippen te vatten; een God die wij onderwierpen aan de normen van ons eigen denken. Wij probeerden God aan onze eigen gedachten en redeneringen te onderwerpen. Sommige filosofen meenden zelfs de goddelijke logica te kennen die aan de schepping van de wereld of aan de kosmische creativiteit ten grondslag ligt. Een werkelijk transcendente God laat zich niet op die manier door ons 'vatten' of 'grijpen', want hij gaat op een oninhaalbare wijze aan ons vooraf.

Aan het einde van zo'n historische overweging staan wij zo in feite voor een dubbel probleem:

- (a) de overgeleverde God was waarschijnlijk niet de bijbelse God, of week er soms grondig van af. Als deze overgeleverde God zijn geloofwaardigheid verliest, of 'dood' is, of niet meer geloofwaardig, is de bijbelse God dan ook 'dood'? Is het in onze cultuur met 'God' gedaan?
- (b) er zijn grondige redenen om eraan te twijfelen of die overgeleverde God wel echt een transcendente God is geweest. Als de hedendaagse filosofie van die overlevering zegt dat het een God was die wij aan onze eigen begrippen hadden aangepast, wat moeten wij daaruit besluiten? Betekent dit dat wij God met ons denken hebben uitgevonden? (Marx, Feuerbach, Freud, Nietzsche). Of moeten wij integendeel besluiten dat 'God' in onze cultuur enkel gered kan worden door opnieuw naar een niet-objectiveerbare, niet-begrijpelijke, 'transcendente' God op zoek te gaan? Het is deze laatste weg die ik opga. Daar waar het denken op God geen beslag meer kan leggen, komt er plaats vrij voor het geloof (Faith; foi; dit was reeds de stelling van Kant).

Ignace Verhac 2011